

نقش گردشگری پایدار روستایی در توسعه مناطق روستایی استان سمنان (مطالعه موردی، مناطق روستایی شهرستان شاهرود)

دکتر پروانه عزیزی

استاد یار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار

Email : parvaneazizi@yahoo.com

دکتر حیدر لطفی

استادیار و مدیر گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار

چکیده:

یکی از زمینه های گذر از اقتصاد متکی به نفت به اقتصاد غیر نفتی، تغییر ساختار اقتصادی کشور است و برای چنین تغییری، نگرش یکپارچه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، حقوقی و مدیریتی ضروری به نظر می رسد و در این میان اطلاع رسانی به موقع علمی و فرهنگی از طریق انتشار تجربیات جهان می تواند تسهیل کننده این مهم باشد تا فرهنگ تنوع بخشی در اقتصاد را توسعه دهد. یکی از عرصه های تنوع بخشی اقتصاد کشور با توجه به شرایط محیطی و مزیت های نسبی موجود، گردشگری است.

اغلب کشورها به ویژه کشورهایی که به لحاظ موقعیت جغرافیایی از این مزیت برخوردار هستند، آن را در برنامه های توسعه ملی خود گنجانده اند تا از این طریق بتوانند فرایند توسعه ملی خود را تکامل بخشند.

گردشگری روستایی نیز به عنوان یکی از مهمترین اشکال گردشگری، سهم برجسته ای را در این خصوص به خود اختصاص می دهد. دردوران ما گردشگری روستایی یکی از مردمی ترین انواع صنعت توریسم محسوب می گردد. در این میان کشور ایران نیز به لحاظ موقعیت خاص جغرافیایی و داشتن عناصر مهم جذب گردشگری چون مناظر طبیعی، آثار باستانی، تنوع اقلیمی و تمدن ریشه دار جزء کشور های دارای توانمندی های گردشگری می باشد که در تلاش است تا از اقتصاد تک پایه ای به سمت اقتصاد متنوع و با ثبات حرکت نمایند و در میان انواع مختلف گردشگری، رشد و توسعه گردشگری روستایی به دلیل تنوع و جاذبه های طبیعی روستا های ایران از اهمیت اقتصادی و اجتماعی خاص برخوردار می باشد و می تواند در توسعه پایدار روستایی و امکان برخورداری روستائیان از امکانات رفاهی و زیستی بهتر و بهبود کیفیت زندگی آنها موثر باشد. لذا شناخت روستاهای ایران گامی در رسیدن به این هدف می باشد.

سند چشم انداز صنعت گردشگری، بخصوص گردشگری روستایی در استان سمنان با توجه به موقعیت جغرافیایی خاص این استان از اهمیت ویژه ای برخوردار است که با برنامه ریزی دقیق و منسجم و با بکار گیری بخش خصوصی می توان این صنعت را از لحاظ اقتصادی در استان خصوصا در مناطق روستایی بسیار فعال ساخته و کمک شایانی به اقتصاد مناطق روستایی نماید. و با این فرایند قطعا در دراز مدت با گردشگری پایدار روستایی، روند مهاجرت به نفع روستاها معکوس می گردد.

واژه های کلیدی: اقتصاد، صنعت توریسم، گردشگری روستایی، سمنان.

مقدمه

یکی از زمینه های حرکت از اقتصاد متکی به نفت به اقتصاد غیرنفتی، تغییر ساختار اقتصادی کشور است، و برای چنین تغییری، نگرش یکپارچه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، حقوقی و مدیریتی ضروری به نظر می رسد تا با شناخت عمیق امکانات و تنگناها (ظرفیت های) کشور از یک سو و شناخت تجربیات جهان در مورد شیوه های تنوع بخشی اقتصادی و روابط بین الملل و بازارهای جهانی - منطقه ای از سوی دیگر، بتواند به تصمیم سازی و تصمیم گیریهای خردمندانه در چارچوب قانون اساسی کشور و با حفظ عزتمندی دست یا زد و در این میان اطلاع رسانی بموقع علمی و فرهنگی از طریق انتشار تجربیات جهان می تواند تسهیل کننده این مهم باشد تا با شکستن انحصار اطلاعات علمی، فرهنگ تنوع بخشی در اقتصاد را توسعه دهد. یکی از عرصه های تنوع بخشی اقتصادی کشور با توجه به گونه گونی محیطی و مزیت های نسبی موجود، گردشگری است. گردشگری امروزه در اغلب کشورهای جهان به ویژه جهان سوم، کلید اقتصاد به شمار می رود، تا جایی که در این کشورها گردشگری از سایر برنامه های توسعه در اولویت قرار گرفته است.

تنوع بخشی به اقتصاد، بالابردن شاخص های توسعه انسانی، مشکلات ناشی از صنعتی شدن و آلودگی بیش از استاندارد شهرها به ویژه شهرهای بزرگ، افزایش بهره وری و کارآمدی نیروی انسانی، اشتغال زایی، تعامل فرهنگها و گفتمانها و حفظ محیط زیست و در مجموع توسعه پایدار از دغدغه هایی است که جهان امروز با آن روبرو است و هر یک از کشورها در هر سطحی از توسعه در تلاش هستند که پاسخ لازم به دغدغه های مذکور را بیابند. در این میان کشورهایی که به تنوع بخشی اقتصاد روی آورده اند و می خواهند خود را از اقتصاد تک پایه ای برهانند در جستجوی شناخت مزیت ها و یا خلق جدید مزیت ها هستند. یکی از این مزیت ها، گردشگری است که اغلب کشورها به ویژه کشورهایی که به لحاظ موقعیت مکانی از این مزیت برخوردار هستند، آن را در برنامه های توسعه ملی خود گنجانده اند تا از این طریق بتوانند فرآیند توسعه ملی خود را تکامل بخشند.

در این میان کشور ما نیز به لحاظ موقعیت مکانی و داشتن عناصر مهم جذب گردشگری چون مناظر طبیعی، آثار باستانی، تنوع اقلیمی و تمدن ریشه دار و انقلاب کلامی (انقلاب فرهنگی که پیام آور صلح، داشتن استدلال و منطق بر ایجاد ارتباطات و ... است) در تلاش است تا از اقتصاد تک پایه به سمت اقتصاد متنوع و با ثبات حرکت نماید و در این چارچوب علاوه بر تنوع بخشی به اقتصاد خود، پیام فرهنگی و سیاسی خویش را که بر محور گفتگوی تمدن ها است به صورت جریان آزاد مبادلات فرهنگی و ارتباطی در معرض افکار جهانیان قرار دهد.

بدون شک دستیابی به چنین اهدافی مستلزم شناخت فرآیند گردشگری (طبقه بندی، رویکردها، سیاستها و آثار اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و اقتصادی) می باشد تا با یک پشتوانه علمی و آگاهی از آثار مثبت و منفی این پدیده در جهان و ایران، به انتخاب آگاهانه یک راهبرد منطقی واقع گرا توأم با برنامه ریزی و مدیریت صحیح گردشگری در چارچوب فرآیند توسعه هم جانبه و پایدار دست یازد.

در میان انواع مختلف گردشگری، رشد و توسعه گردشگری روستایی به دلیل تنوع روستاهای ایران از جایگاه خاصی در سند چشم انداز صنعت گردشگری ایران برخوردار می باشد.

روش تحقیق

روش تحقیق با توجه به ماهیت موضوع، به شیوه جمع آوری اطلاعات و روش کتابخانه ای است.

مفهوم گردشگری

کلمه گردشگری معانی مختلف دارد. شاید مفیدترین و جامع ترین تعریف، تعریفی باشد که از سوی اریک کوهن^۱ پیشنهاد شده و گردشگر را چنین بیان می کند: یک مسافر داوطلب و موقت که به امید لذت بردن از یک تجربه متنوع و تازه طی یک سفر دو سره نسبتاً طولانی و غیرتکراری به مسافرت می پردازد. مطابق نظر سازمان جهانی گردشگری، که وابسته به سازمان ملل است، گردشگری بزرگترین صنعت فعال در جهان است. انجمن جهانی مسافرت و گردشگری سازمانی مستقر در بروکسل پایتخت بلژیک است که متشکل از مدیران کل شرکتهای عمده است که نماینده تمام بخشهای صنعت جهانی گردشگری هستند.

گردشگری مفهومی فراگیر و گسترده است که تاریخچه آن به سال ۱۸۱۱ یا پیش از آن باز می گردد و تعریف آن همچنان دستخوش تغییر و دگرگونی است. اصطلاح گردشگری شامل مسافرتهای افراد در خارج از خانه و تجارتها و افرادی می شود که در خدمت این بنگاهها هستند که برای آنها انجام مسافرت ها را آسانتر و لذت بخش تر ساخته و یا انجام آنها را تسریع می کنند.

مفهوم گردشگری را می توان از زوایا و چشم اندازهای مختلف مورد بررسی قرار داد. گردشگری فعالیتی است که در آن افراد برای مقاصد تفریحی یا اقتصادی به خارج از مکان زندگی خود مسافرت می کنند و خدمات و کالاهایی را برای مسافرتین فراهم می آورد و شامل مخارجی است که بازدید کنندگان متقبل پرداخت آنها شده و یا اینکه حضور آنها موجب پیدایش چنین هزینه هایی می شود.

فرهنگ هایی که امروزه مفهوم گردشگری را تعریف می کنند به همان اندازه مفید واقع می شوند که یک فرهنگ لغت قرن نوزدهمی از آن تعریفی را ارائه کرده است.

برخی از محققین و سازمان های دولتی ممکن است گردشگری را به شکل نسبتاً متفاوتی تعریف کنند. اداره سرشماری ایالات متحده، مسافرت (Trip) را چنین تعریف می کند: « زمانی که رفت و برگشت فرد به مکان معینی، مجموعاً کمتر از ۱۰۰ مایل نباشد.» اقامت شبانه خارج از محل اقامت الزاماً بخشی از «مسافرت» نخواهد بود. اداره آمار کانادا که یک سازمان دولتی است، گردشگر را به صورت کسی تعریف می کند که از محل اقامت خود به فاصله ای دست کم ۵۰ مایل دور می شود و برخی از دولتهای ملی افرادی را که از مرزهای کشور خود عبور می کنند، گردشگر قلمداد می کنند.

مفهوم گردشگر و مسافر عملاً در قاموس واژگان دولت ایالات متحده یکسان و مشابه هستند: یعنی هرکسی که بیش از ۲۴ ساعت یا یک شبانه روز را دور از محل اقامت خود به سرکند. البته استثنائی در این خصوص وجود دارد. مسافرت های نظامی، دانشجویان مقیم، دانشجویان مهاجر و دیپلماتها و افرادی که کارشان خارج از محل اقامتشان است، جزء گردشگران محسوب نمی شوند.

در اوایل قرن بیستم، گردشگری به یکی از مولفه های مهم تجارت بین المللی مبدل شد. در سال ۱۹۴۷ آمار

¹ Cohen E(1972)

مسافرت های بین المللی در جهان از سوی اتحادیه بین المللی سازمان های رسمی مسافرتی (IUOTO) جمع آوری شد و کتاب (Digest of Tourist statistics) منتشر شد که مجموعه ای از آثار ملی ورود گردشگران و پرداختهای مسافری در حدود ۴۰ کشور است. ۳ سال بعد کمیسیون تحقیقاتی دائمی (Iuoto) برای مطالعه و انجام اصلاحاتی در روش های آماری بررسی گردشگران تاسیس شد.

در سال ۱۹۶۱، آنچه تا آن زمان سازمان توسعه و همکاری اقتصادی اروپا نامیده می شد، به سازمان توسعه و همکاری اقتصادی^۱ (OECD) تغییر نام یافت این سازمان دارای کمیته گردشگری است که مسئول هماهنگی مطالعات انجام شده، سازماندهی جلسات کشورهای عضو برای بهبود روشهای آماری در خصوص حسابداری و مبادلات پولی و ارزیابی سیاست های کشورهای عضو و آثار آن بر گردشگری است. (lundberg, ۱۳۸۳)

مطابق نظر جان . م . برآیدن ، احتمالاً اولین ارزیابی از اهمیت گردشگری در کشور انگلستان بر مبنای مقایسه بین کشوری در سال ۱۹۳۳ به رشته تحریر در آورده است. (lundberg, ۱۳۸۳)

در این زمینه در سال ۱۸۹۹ یک مطالعه در کشور ایتالیا انجام شده بود. وزارت بازرگانی ایالات متحده گزارش « ارتقاء مسافرت های گردشگری به وسیله کشورهای خارجی » را در سال ۱۹۳۱ منتشر کرد. (lundberg, ۱۳۸۳)

اقتصاد گردشگری

اقتصاد گردشگری میزان مسافرتها و تبعات و اثرات اقتصادی آنها را اعم از مستقیم، غیرمستقیم و القایی (induced) مورد سنجش و اندازه گیری قرار می دهد. گردشگری، علاوه بر جنبه های اقتصادی، ابعاد دیگری نیز دارد که از جمله آنها روابط پیچیده موضوعاتی است که پیش از سفر گردشگری، طی آن و حتی پس از آن وجود خواهند داشت.

بسیاری از فعالیتهای اقتصادی با فعالیت های گردشگران مرتبط هستند که از جمله مهمترین آنها می توان به موارد ذیل اشاره کرد: حمل و نقل عمومی، خطوط هوایی، شرکتهای اجاره خودرو، خطوط مسافرت دریایی، مسافرت با قطار و وسایل نقلیه موتوری و همچنین به این موارد: هتل ها، مراکز گردهمایی و همایش و دیگر مکانهای اسکان عمومی نیز اضافه می شوند، و موارد دیگر عبارتند از: بنگاههای اقتصادی که مسافرت ها را ترتیب داده و انجام آن ها را تسریع می نمایند از قبیل: سازمان های مسافرتی و آژانس های گردشگری و مکان های جذب گردشگران از قبیل پارک های ملی و پارک های موضوعی که امکانات تفریحی و سرگرمی برای بازدید کنندگان فراهم می آورند.

آمار و ارقام گردشگری سرشار از مسائل مربوط به تعریف آن هستند. این امر تا حدودی ناشی از آن است که گردشگری صنعتی، ترکیبی است که از چندین صنعت مختلف تشکیل شده است. میل و انگیزه گردانندگان صنعت گردشگری و دیگران در راستای آن است که گردشگری را عامل کسب درآمدهای دلاری فراوان معرفی کرده و ضمن تعیین رتبه معین برای آن، به مقایسه جایگاه آن با سایر صنایع خودروسازی، کشاورزی، نفت و مواد شیمیایی پردازند.

دفتر گردشگری کالیفرنیا، پیمانکاران خارجی را برای برآورد درآمد حاصل از گردشگری در این ایالت استخدام

^۱ Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)

کرده است. میزان این برآورد، متجاوز از ۶۰ میلیارد دلار در سال است. ولی این دفتر آگاهانه از نامیدن گردشگری به عنوان صنعت شماره یک در این ایالت خودداری می کند زیرا برآوردهای به عمل آمده در مورد گردشگری، ارقامی مرکب و کلی هستند که از بنگاههای اقتصادی به دست آمده اند که برخی از آنها خود بخشی از بنگاههای اقتصادی دیگر محسوب می شوند (دانلد لاندبرگ . ۱۳۸۳)

به گفته اداره گردشگری و مسافرت ایالات متحده، گردشگری به دنبال فروشگاههای مواد غذایی و معاملات خودرو، سومین صنعت بزرگ خرده فروشی در این کشور است. این صنعت در سال ۱۹۹۲ در مقام بزرگترین کارفرمای بخش خصوصی، مبلغ ۶۴۱ میلیارد دلار دریافتی از محل مسافرت های بین المللی و داخلی داشت. در سال ۱۹۸۹ گردشگری به بزرگترین صنعت صادراتی ایالات متحده تبدیل شد و مطابق نظر وزارت بازرگانی ایالات متحده، این کشور مازادی ۲۰ میلیارد دلاری از محل مخارج بازدید کنندگان از این کشور کسب کرد که این مبلغ مازاد بر میزان خارج شهروندانی بود که به خارج از این کشور مسافرت می کردند. مقادیر دلاری این ارقام در سال ۱۹۹۲ بسیار هنگفت بود، شهروندان ایالات متحده مبلغ ۵۰/۸ میلیارد دلار خرج کرده بودند.

کشورهای آلمان، ژاپن و بریتانیا طی چندین سال متمادی دارای بیشترین میزان کسری در تعداد مسافرت های انجام شده بودند. در این میان اتریش، یونان، اسپانیا، پرتغال، ترکیه و سوئیس دارای مازاد قابل ملاحظه ای به لحاظ حجم مسافرتها انجام شده به این کشورها بودند.

سالانه میزان مبالغ دریافتی از محل گردشگری بازدید کنندگان خارجی از سوی سازمان گردشگری منتشر می شود. این رقم در سال ۱۹۹۲ (به استثنای حمل و نقل بین المللی، ۲۷۸/۷ میلیارد دلار بود که در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول شماره ۱ = دریافتیهای حاصل از گردشگری در سطح بین المللی (به استثنای حمل و نقل بین المللی)

رده	کشور	میلیون دلار ایالات متحده ۱۹۹۲	نرخ رشد متوسط سالیانه ۱۹۸۰-۱۹۹۲ (%)	سهم آن در کل جهان ۱۹۹۲ (%)
۱	ایالات متحده	۴۹ و ۰۰۰	۱۴/۱۱	۱۷/۵۸
۲	فرانسه	۲۲ و ۱۹۰	۸/۶۱	۷/۹۶
۳	اسپانیا	۲۱ و ۰۳۵	۹/۶۴	۷/۵۵
۴	ایتالیا	۲۰ و ۰۱۳	۷/۷۰	۷/۱۸
۵	اتریش	۱۴ و ۸۰۴	۷/۱۸	۵/۳۱
۶	بریتانیا	۱۳ و ۶۰۰	۵/۸۳	۴/۸۸
۷	آلمان	۱۱ و ۱۰۰	۴/۴۷	۳/۹۸
۸	سوئیس	۷ و ۵۹۰	۷/۶۱	۲/۷۲
۹	سنگاپور	۵ و ۷۸۲	۱۲/۳۳	۲/۰۷
۱۰	کانادا	۵ و ۷۵۰	۸/۰۰	۲/۰۶
۱۱	هنگ کنگ	۵ و ۲۷۵	۱۲/۲۶	۱/۸۹
۱۲	هلند	۴ و ۹۶۷	۹/۵۲	۱/۷۸
۱۳	مکزیک	۴ و ۵۵۰	۰/۹۹	۱/۶۳
۱۴	استرالیا	۴ و ۲۳۰	۱۳/۰۹	۱/۵۲
۱۵	تایلند	۴ و ۰۵۷	۱۳/۷۲	۱/۴۶
۱۶	کل جهان	۲۷۸ و ۷۰۵	۸/۷۴	۱۰۰

منبع: word tourism organization

ایالات متحده به مدت چندین سال بزرگترین دریافت کننده درآمدهای مسافرتی گردشگران بوده است. گردشگری همچنان بزرگترین صادرات خدماتی این کشور است. ایالات متحده بیشترین میزان دلارهای گردشگری را در خارج از این کشور خرج می کند و بعد از آن آلمان، ژاپن، بریتانیا، ایتالیا و فرانسه قرار دارند (lundberg, ۱۳۸۳).

گردشگری بین المللی

لویس ترنر^۱ گردشگری بین المللی را به عنوان « امید بخش ترین ، پیچیده ترین و جایگزین ترین صنعتی که جهان سوم با آن روبروست » توصیف می کند، هر چند تنها در سالهای اخیر است که گردشگری بیشتر در کنار فعالیت های اقتصاد سنتی در متون علمی جهان سوم جای خود را یافته است.

گسترش فزاینده تحقیقات مربوط به گردشگری منجر به پیدایش رویه ها و تقسیمات جالبی شده است تا بیست سال قبل در تمام مطالعات چنین فرض می شد که گسترش صنعت گردشگری در جهان سوم کارخوبی است، گرچه به این نکته هم اذعان می شد که این کار مشکلاتی دارد که دیر یا زود رفع خواهد شد. این تصور در دهه ۱۹۷۰ تغییر یافت، زیرا در آن زمان محققان دانشگاهی ، دیدگان منفی تری نسبت به پیامدهای گردشگری داشتند که ناشی از انتقاد مستقیم وارد به این صنعت به عنوان یک عامل موثر در توسعه بود. (جان لی . ۱۳۸۷)

مطابق نظر سازمان مرکزی جهانی گردشگری، انتظار می رود که تا سال ۲۰۱۰ تعداد افرادی که به مسافرت های بین المللی می پردازند به ۹۳۵ میلیون نفر برسد، یعنی تقریباً دوبرابر تعداد ۵۰۰ میلیون نفری که در سال ۱۹۹۳ به خارج از موطنشان مسافرت کردند. این رقم برای سال ۱۹۵۰ فقط ۲۵ میلیون نفر بود. (دانلد لاندبرگ . ۱۳۸۳)

در سال ۲۰۰۴ نزدیک به ۷۶۰ میلیون نفر جهانگرد بین المللی در سراسر جهان به گردش پرداخته و بیش از ۷۰۰ میلیون دلار در آمد ایجاد کرده است. سازمان جهانی جهانگردی پیش بینی کرده است که درآمد حتی پائین ترین کشور در فهرست ۲۰ کشور توریست پذیر در سال ۲۰۲۰ افزون بر ۲۰ میلیارد دلار و حد متوسط ۲۰ کشور اول دنیا، ۵۰ میلیارد دلار خواهد بود. (2006.Tourism Highlights)

جاذبه ها و صنعت گردشگری

یکی از راههای گسترش و ایجاد رونق اقتصادی ، بهره گیری از صنعت اقتصادی گردشگری است . گردشگری یعنی انجام فعالیت های افرادی که به دلایلی برای آموختن و پرداختن به یافته های جدید به خارج از محیط معمولی خویش سفر می کنند، به علاوه گردشگری کارکردهای گوناگون اقتصادی و اجتماعی هم دارد. به همین دلیل است که ما شاهد اهمیت روز افزون آن در سطح جهان هستیم. همه کشورها در تلاش هستند که با رونق این صنعت از همدیگر پیشی بگیرند. زیرا گردشگری در ابعاد گوناگون نقش بسزایی بر جای می گذارد. از نظر اقتصادی منجر به افزایش سطح درآمد جامعه به خصوص درآمد اقشار کم درآمد می شود.

علاوه بر آن در افزایش اشتغال جامعه، افزایش تولید، گردش پول، توسعه صنعت حمل و نقل، بالا بردن سطح علمی و ارتباطات، توسعه افق فکری و کاهش نابرابری های اقتصادی از همه ابعاد، ایجاد علائق مشترک، آشنایی با

¹ Louise turne

گردشگری در کشورهای در حال توسعه

در حدود ۳/۴ جمعیت جهان در کشورهای در حال توسعه زندگی می کنند که ۳۸ درصد این تعداد در چین و هند بسر می برند. در این اواخر در کشورهای چینی، بخش اعظم آمریکای جنوبی، گردشگری به یکی از عوامل مهم و عمده بدل شده است. روشن ترین و امیدوارکننده ترین چشم اندازهای گردشگری در کشورهای در حال توسعه وجود دارد.

کشورهای کمتر توسعه یافته برای گسترش تسهیلات گردشگری نیازمند کمک ها یا وامهای پرداختی از سوی سازمان جهانی هستند. این کشورها همچنین برای توسعه بنگاه های گردشگری و نحوه مدیریت آنها از قبیل هتلها و اداره آنها، نیازمند متخصصین خارجی هستند. کنیا یکی از موارد فوق الذکر است: دریافت کمک های مالی از کشور سوئیس به دولت این کشور کمک کرد تا مدرسه هتل داری دولتی را راه اندازی کند.

گردشگری و توسعه اقتصادی

بسیاری از تحلیل های اقتصادی مدعی اند که سرمایه گذاری در گردشگری از یک ضریب فزاینده پیروی می کند. بدین ترتیب یک گردشگر از یک فروشگاه محلی کارهای هنری می خرد و بخشی از عایدات فروش برای صاحب فروشگاه به درآمد تبدیل می شود مالک فروشگاه نیز از یک مغازه دیگر مواد غذایی می خرد - که اگر کالا وارداتی باشد بخشی از آن امکان دارد به خارج از کشور منتقل شود - اما باقیمانده آن، به عنوان درآمد مالک مغازه خواروبار فروشی خواهد بود. این درآمد نیز به نوبه خود دوباره هزینه می شود و الی آخر. بنابراین گفته می شود که گردش و مراحل ضریب اقتصادی کل تولید ناخالص ملی (GNP) را افزایش می دهد که بر اساس یک مبنای منطقه ای از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. از طرف دیگر گردشگری یک منبع درآمدی برای دولت است. به این صورت که دولت بایستی از مالیات ها و عوارض گمرکی به کالاهای خریداری شده توسط گردشگران بدست بیاورد این عوارض شامل انواع نوشیدنی ها، نفت و مالیات براتاق های هتل است که منبع درآمد اضافی حاصل از صنعت گردشگری می باشد. گردشگری یک منبع اشتغال زا است چرا که گردشگری ایجاد فرصت های شغلی می نماید و در بهبود خدمات اجتماعی تأثیرگذار می باشد. باید در نظر داشت که در ارزیابی مفاهیم اقتصادی گردشگری لازم است که آن را با دید کلان و جامع نگری اقتصادی مورد توجه قرار دهیم و نه از دید خرد و جزئی نگری که می گوید آیا گردشگری در یک دوره زمانی معین سود آور است یا زیانبار؟

باید گفت که اثر اقتصادی یا دیگر آثار گردشگری به نوعی به یک شیوه تحلیل و تفسیری از شرایط توسعه نیافتگی درآمده است ماتیسون^۱ و وال^۲ استدلال کرده اند که گردشگری در مراحل اولیه توسعه، مؤثرترین آثار اقتصادی را در یک کشور جهان سوم دارد و با پشت سرگذاوردن مراحل صنعتی شدن، از اهمیت این تأثیرات کاسته می شود. (گردشگری و توسعه در جهان سوم. (جان لی ۱۳۷۸)

^۱ - Mathieson

^۲ - Wall

گردشگری روستایی

تقاضا و تمایل برای گردشگری با انگیزه های مختلف به منظور تفریح، زیارت و تجارت در تمامی جهان با سرعت باور نکردنی در حال افزایش می باشد. بالا رفتن سطح درآمد، افزایش ایام فراغت، تغییرات و نگرش های جدید به مفاهیم زندگی و ضرورت تماس های بین المللی ایجاب می کند که گردشگری به شدت گسترش و توسعه یابد.

توریسم روستایی نیز به عنوان یکی از مهم ترین اشکال گردشگری سهم برجسته ای را در این خصوص بخود اختصاص می دهد. در دوران ما گردشگری روستایی یکی از مردمی ترین انواع توریسم محسوب می گردد و بنا به گفته مسئولین سازمان سالیانه بیش از هفتاد درصد گردشگران در همکاری و توسعه اقتصادی تفریحات^۱ (OECD) کشورهای صنعتی جهان، از انواع روستایی برخوردار می گردند. در مورد اهمیت گردشگری روستایی امروزه هیچ شکی وجود ندارد، نزدیک ۲۰۰ سال از زمانی که اولین جهانگردان شهامت رفتن به کوههای آلپ در اروپا، بیابانهای غرب آمریکا و یا سرزمین های بلند و کوهستانی انگلستان را پیدا کردند، سپری گشته است، و از آن زمان تا کنون مناطق روستایی تعداد زیادی بازدید کننده را جلب کرده اند. امروزه در بسیاری از کشورهای جهان، گردشگری روستایی تعداد زیادی گردشگر را جلب می کند و یکی از مردمی ترین اشکال گردشگری به شمار می رود. بر اساس گزارش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) در ایالات متحده آمریکا در سال ۱۹۹۳، بیشتر از ۷۰ درصد جمعیت از انواع تفریحات روستایی برخوردار گردیده اند. در بیشتر کشورهای صنعتی جهان نیز چنین وضعیتی وجود دارد. بر اساس بررسی های شبکه تفریحی روستا (CRN) در سال ۱۹۹۴ در انگلستان تعداد افرادی که بطور روزانه در سال ۱۹۹۳ از مناطق روستایی بازدید کرده اند، بیش از ۹۰۰ میلیون نفر بالغ گردیده بود. (گردشگری روستایی. ریچارد. جولیا شارپلی)

مهمترین هدف توسعه گردشگری داخلی و خارجی، توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق گردشگری است. بسیاری از کشورها کم و بیش به گردشگری توجه دارند زیرا مهمترین تأثیر گردشگری در اقتصاد جهانی، ایجاد درآمد و اشتغال زایی است. مسلماً بخش کوچکی از گردشگری را گردشگری روستایی تشکیل می دهد که البته سهم مهمی را در اقتصاد مناطق روستایی دارد. توجه به بازده ناخالص و تعداد شغل هایی که گردشگری ایجاد کرده بر فواید اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی حاصل از توسعه گردشگری در مناطق روستایی، سر پوش خواهد گذاشت. امروزه گردشگری به عنوان فرآورده جدید نقدینه ساز درآمده و راه علاج همه جوامع روستایی ای است که با مشکلات اقتصادی روبرو هستند.

توسعه تاریخی گردشگری روستایی

گردشگری روستایی به عنوان یک فعالیت تفریحی اجتماعی، در نیمه دوم قرن ۱۸ در انگلستان و اروپا ظاهر شد. قبل از آن هم مناطق روستایی مورد استفاده فعالیت های تفریحی قرار گرفته بودند اما شرکت در این فعالیت های تفریحی محدود به اقشار برتر جامعه بود. در اواخر قرن ۱۸، سفرهای تفریحی که نقطه مقابل سفرهای تجارتي، مذهبی و تخصصی بود، در اروپا رایج شد، اما هنوز شکارگاهها، مخصوص کسانی بودند که زمان کافی و استطاعت

^۱ Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)

مالی داشتند. از اوایل قرن ۱۷، فرزندان اشراف مخصوصاً در انگلستان در توره‌های سیاحتی ۳ یا ۴ ساله در اروپا شرکت می‌کردند چنین سفرهای مجلل^۱ (Carry, ۱۹۹۴) به منظور تکمیل تحصیلات اشراف زادگان دایر شده بود. این سفرهای طولانی مدت در سوئیس، اتریش، هلند و آلمان انجام می‌شد. زیرا آنها مراکز فرهنگی اروپا بودند. اما در اواخر قرن ۱۸ ویژگی‌های این سفرهای مجلل تغییر یافت. دیدار طبیعت و چشم اندازهای زیبا هدف اصلی گردشگران گردید و علاقمندی به دیدن و تجربه زیبایی‌های طبیعی در اثر نوشته‌های روسو Rousseau جایگزین ترس از مناطق کوهستانی شد. در میان انواع مختلف گردشگری، رشد و توسعه گردشگری روستایی به دلیل فعالیت وسیع اجتماعی مورد توجه افراد زیادی قرار گرفت که به ۳ عنصر وابسته بود: پیشرفت‌های تکنولوژیکی، اوقات فراغت و درآمد.

در قرن نوزدهم گسترش خطوط راه آهن، دسترسی به مناطق روستایی را برای افراد زیادی فراهم کرد و شروع صنعت گردشگری سبب رشد گردشگری روستایی شد.

علیرغم توسعه گردشگری روستایی در قرن نوزدهم، تا قرن بیستم هنوز فعالیت‌های مورد علاقه گردشگران در مناطق روستایی گسترش نیافته بود. به علاوه در قرن بیستم بود که نه تنها نیازهای گردشگری روستایی رشد سریعی پیدا کردند بلکه محدوده فعالیت‌های آن متنوع هم شد.

رشد سریع تقاضا برای گردشگری روستایی از سال ۱۹۴۵ آغاز شد. البته در همین زمان گردشگری روستایی شاهد رشد برجسته و گردشگری بین‌المللی شاهد رشد جمعیت بود و افزایش تقاضا برای گردشگری روستایی تا اندازه‌ای منجر به توسعه گردشگری شد. مؤثرترین عامل گردشگری روستایی، رشد مالکیت خودرو بوده است: در انگلستان در سال ۱۹۳۹، دومیلیون خودرو شخصی وجود داشت که در دهه ۱۹۹۰ این رقم به ۲۲ میلیون رسید^۲ (Harrison 1990)

فواید اقتصاد گردشگری روستایی

گردشگری روستایی منبع مهم و جدید ایجاد درآمد برای جوامع روستایی است چرا که ایجاد شغل کرده و از فعالیت‌های خدماتی موجود (مانند: سیستم حمل و نقل، حرفه‌های سنتی و...) روستایی حمایت می‌شود. تنوع اقتصادی محلی بیشتر و اقتصاد جوامع ملی گسترده و استوار می‌شود. برای فعالیت‌های چندگانه، فرصت‌هایی بوجود می‌آید و از رکود اقتصادی جلوگیری می‌گردد. با ایجاد شغل‌های جدید و بوسيله کم کردن هزینه‌های کشاورزی اقتصاد محلی تقویت می‌گردد و امکانات فرهنگی و اجتماعی در روستا بیشتر می‌گردد و نقش زنان در جوامع روستایی افزایش می‌یابد.

استان سمنان و گردشگری روستایی

استان سمنان وسعتی برابر ۹۵/۸۱۵/۶۷۶ کیلومتر مربع، ۵/۸ از مساحت کشور را بخود اختصاص داده است و از این حیث ششمین استان کشور می‌باشد.

1- Curry.N.(1994)Countryside Recreation Access and land use Planning

2- Harrison .C.(1991)Countryside Recreation in a changing society/London

این استان از ۳۴ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۳۰ دقیقه عرض شمالی و از ۵۱ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۵۸ دقیقه طول شرقی، با مرکزیت شهر سمنان از جانب شمال به استان های مازندران و گلستان از جنوب به استان اصفهان، از مشرق به استان خراسان و از مغرب به استان تهران محدود است و بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، دارای ۴ شهرستان، ۱۰ بخش، ۱۴ شهر و ۲۸ دهستان می باشد.

استان سمنان از نظر موقعیت جغرافیایی به گونه ای است که هرچه از غرب به شرق آن پیش می رویم به میزان ارتفاع آن از سطح دریا اضافه شده، به نحوی که شهر گرمسار که غربی ترین شهر استان محسوب می گردد ۸۲۵ متر و شهر شاهرود که شرقی ترین استان به شمار می آید ۱۳۶۵ متر از سطح دریا ارتفاع دارند (اداره کل حفاظت محیط زیست استان سمنان).

استان سمنان از نظر جایگاه کیفی در سنت کهن دارای مقامی بس رفیع و والایی در ابداعات اقتصادی و اجتماعی می باشد، زیرا ابتکاراتی که سکنه این استان در طول تاریخ از خود به یادگار گذاشته اند، برگهای زرینی است بر تارک تاریخ اقتصاد سنتی ایران که ادامه آن تا به امروز دیده شده و هنوز هم کم و بیش دیده می شود. پاره ای از آنها در پهنه خارج از منطقه نیز گسترش یافته اند.

آبیاری استخری سمنان، آبیاری کوزه ای ده نمک، بنه های زراعی گرمسار، کشت خار شتری در پهنه بیابان های جنوبی سمنان و شیوه رمه گردانی در سنگسر که هرکدام بر پایه سازمانی مخصوص به خود شکل گرفته و نظام درونی آن عمیقاً قابل توجه است.

استان سمنان که در گذشته تاریخی به نام ایالت کومس (قومس) شهرت داشته دارای تاریخی بس کهن و آثار تاریخی بسیار زیاد و محیط طبیعی زیبا و منحصر بفرد و با جاذبه های گردشگری که دارد با حمایت و برنامه ریزی های منسجم می تواند به یکی از قطب های گردشگری بین المللی تبدیل گردد.

شاهرود

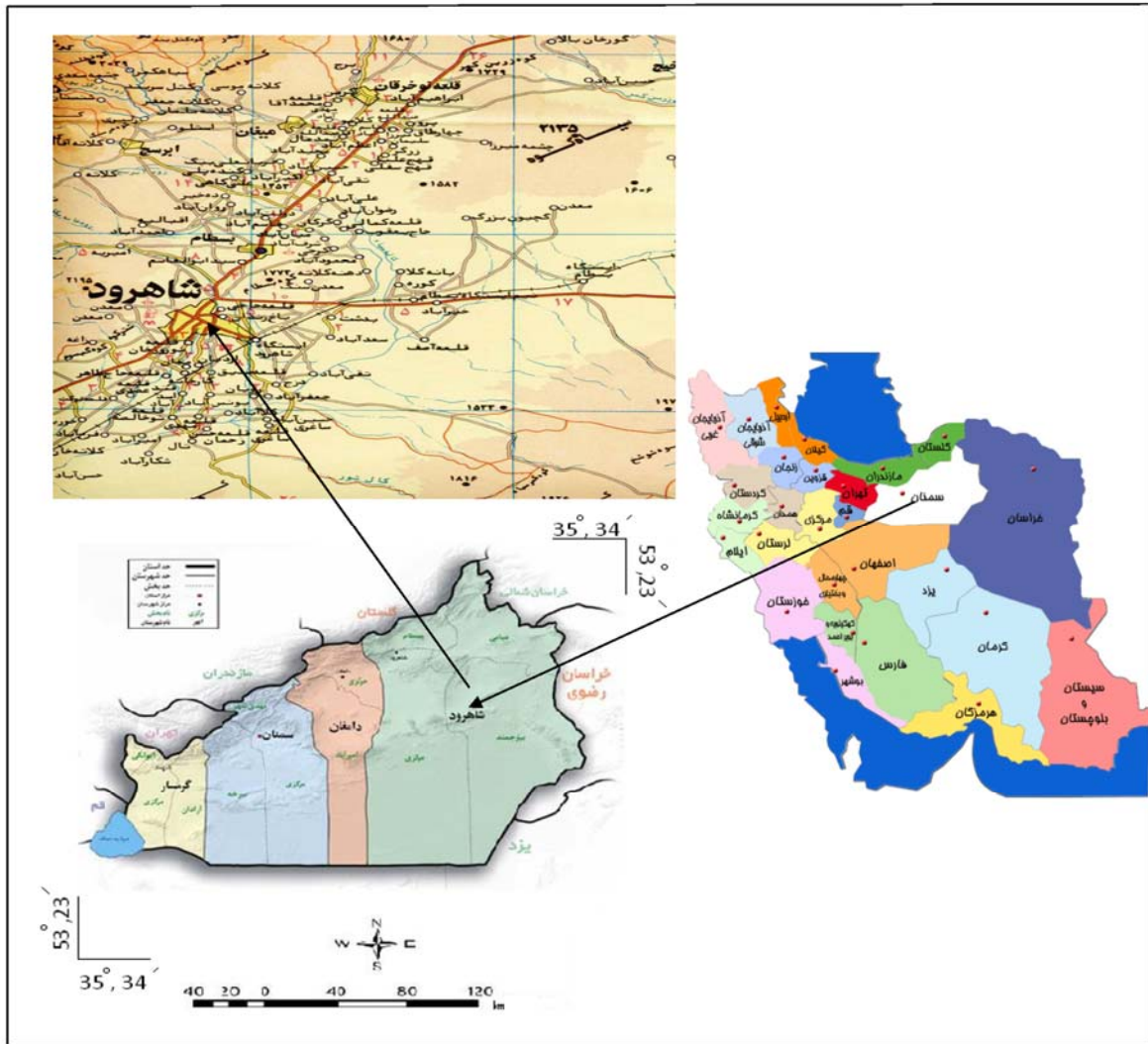
ظاهراً کهن ترین نام شاهرود در وندیداد اوستا در ذکر اسامی شانزده سرزمین آریایی آمده است که ضمن آن از چخره (chachra) به عنوان سرزمین چهاردهم به دنبال یاد از «راگا» (Raga ری) و «ورنه» (Varna گیلان) نام برده شده است.

بر اساس برخی پژوهشهای جدید، واژه چخره یا شخره (شاخره) را شکل اولیه و ابتدایی شاهرود در همان معنا دانسته اند. آنچه مسلم است، ارتفاعاتی که اطراف شهر در جوار رود شاهرود واقع بود، به خاطر مسائل استحفاظی، نظر ساکنان اولیه و مهاجران را به خود جلب کرده بود. بدین ترتیب هسته مرکزی و اولیه آبادیهای چون (ری) و (شاهرود) در میان قلعه ها شکل گرفته است. می توان گفت که بنای (شخره) و (ری) در آغاز ورود آریاییان به داخل فلات ایران را دژها و قلاع نظامی تشکیل می داده که مرکب از دو بخش جایگاه سکونتی و جایگاه حیوانات اهلی بوده است.

بر اساس شواهد و مدارک و اسناد مکتوب، در مورد تشکیل هسته اولیه شهر شاهرود می توان گفت که این شهر به دلیل دفاع از مهاجمان روی تپه های کم ارتفاعی در دامنه کوه شمالی و غربی شاهرود ساخته شد. به تدریج به موازات امنیتی که در محل حاصل شد، رشد و توسعه یافت. رشد این شهر در چند صد ساله اخیر چون در مسیر

جاده اصلی تهران - مشهد قرار گرفته، چشمگیر بوده است. شاهرود به خاطر موقعیت سوق الجیشی اش در زمان فتحعلی شاه قاجار رونق اساسی یافت. چند کاروانسرای بزرگ ساخته و چندین کمپانی روسی نیز تأسیس شد. تجار انارکی و یزدی به این شهر آمدند و ساکن شدند و شاهرود مرکز صادرات ایران به روسیه شد. (سیمای استان سمنان - جلد اول . ۱۳۷۴)

نقشه شماره ۱: نقشه استان سمنان

منبع: سازمان نقشه برداری کشور

وجه تسمیه شاهرود

«رود شاه از رشته جبال اصلی در بالای طاش سرچشمه می گیرد و بعد از آنکه بسطام را آبیاری می کند از کنار شاهرود می گذرد و اهالی نواحی اطراف از آب آن استفاده کافی می برند، سپس به سوی جنوب متمایل می شود و در کویر از بین می رود.»

« رودخانه در شاهرود بود بالنسبه با عظمت، که حالا مجرای سیلاب آن به سمت مشرق و مابین شهر شاهرود و باغ زندان است و آن رودخانه در وقت سیل آب دارد، مجرای سابق رودخانه حالا مسکون و جزو بیرون است که محل کاروانسرا و باغات و چاپارخانه و غیره می باشد و زائرین و قوافل در اینجا منزل می کنند و از آنجا که هر رود

بزرگی را در این نواحی شاهرود می گویند، چنان که راه عمومی را شاهراه می نامند، به مناسبت رود مذکور اینجا را شاهرود گفته اند (شریعت زاده. ۱۳۷۱).

آثار تاریخی شاهرود

مساجد منار و تکایا

مساجد: مسجد جامع شاهرود که در خارج شهر است و با خشت خام بنا گردیده است. مسجد حضرت مجتبی، این مسجد طبق نوشته مولف کتاب مطلع الشمس در میان بازار و پهلوی چناری بزرگ واقع و ساختمان آن از خشت خام می باشد. (حقیقت، ۱۳۷۰)

به غیر از مساجد فوق الذکر می توان از مسجد شیخ علی اکبر، مسجد آقا، مسجد امام حسن عسکری، مسجد حاجی ملاعلی با قدمت تاریخی در شهر شاهرود نام برد. در قصبه میامی شاهرود تکیه و مسجدی پهلوی هم وجود دارد که بالای درب مسجد که ایوان فوقانی جنوب تکیه است، ۱۲ بیت شعر به مطلع زیر به خط خوش بر سنگی مکتوب و منقوش است:

به عهد محمد شه شد غازی آنکو که محکوم حکمش زمین و زمان شد

تکایای شاهرود

تکایای تاریخی و زیبای شهر شاهرود عبارتند از:

- تکیه زنجیری، (تکیه بازار) که قدمت تاریخی آن به زمان قاجاریه می رسد.
- تکیه بیدآباد، که بخشی از آن نوسازی شده و قدمت آن به دوره قاجاریه مربوط می گردد.
- تکیه شریعت ، که نوسازی گردیده و سابقه تاریخی آن از زمان قاجاریه است.

امام زاده ها و بقاع متبرکه

- آستانه مبارکه حضرت امام زاده محمد قمه در شهر بسطام (۶ کیلومتری شمال شاهرود) جنب قبر بایزید بسطامی
- بقاع متبرکه امام زاده حمید و امام زاده مجید در ۲۱ کیلومتری جنوب شهر شاهرود
- بقاع متبرکه امام زاده نوراله معروف و به پیرمردان و امامزاده شاه اولیاء
- بقعه متبرکه امام زاده شاه چراغ - رشم طرود
- بقعه متبرکه امام زاده نردین - میامی در ۶۰ کیلومتری خاور شاهرود
- بقعه متبرکه امامزاده محمد روستای دیزج
- بقعه متبرکه امام زاده ابراهیم روستای مجن
- بقعه متبرکه امام زاده جرجیس روستای بیارجمند
- بقعه متبرکه امام زاده سوداغلن روستای سوداغلن
- بقعه متبرکه دانیال پیغمبر ، باغچه میامی

- بقعه متبرکه سلطان سید احمد ، روستای فرومد
 - بقعه متبرکه امام زاده سید ابوالقاسم
 - بقعه متبرکه امام زاده معصوم زاده ، روستای قلعه نوخرقان
 - بقعه متبرکه امام زاده ابراهیم ، روستای قهچ علیا
 - بقعه متبرکه امام زاده محمد روستای سراوین قطری
- (حقیقت . ۱۷۳۰)

آرامگاهها و صومعه

- آرامگاه بایزید بسطامی در شهر بسطام و شمال آرامگاه امام زاده محمد
- صومعه بایزید بسطامی در سمت غربی آرامگاه بایزید
- آرامگاه شیخ ابوالحسن خرقانی در ۲۴ کیلومتری شاهرود در روستای خرقان
- آرامگاه شیخ عمادالدین در یک فرسنگی شاهرود
- آرامگاه شیخ حسن جوری در ۱۵۰ کیلومتری شاهرود واقع در قریه کلاته میرعلم فیروزآباد حوالی روستای فرومد
- آرامگاه ابن یمین فرومدی در انتهای روستای فرومد

کاروانسراها:

- کاروانسراهای شهر شاهرود در بازار شاهرود که قسمت عمده ایوان های داخلی خراب گشته و فقط نشانی از سردر، درب و نام آنها پابرجا است.
- کاروانسرای تومانیاس که فقط نامی از آن باقی مانده و قدمت آن به دوره قاجاریه بر می گردد.
- کاروانسرای ده ملا - متعلق به دوره قاجار است.
- کاروانسرای میامی که در ۶۰ کیلومتری شرق شاهرود و درکنار جاده اصلی شاهرود - سبزوار واقع و به هنگام سلطنت شاه عباس دوم ساخته شده است.
- کاروانسرای بدشت - که در ۸ کیلومتری شاهرود در دهکده بدشت واقع شده و متعلق به دوره صفویه می باشد.
- کاروانسراهای میاندشت - در دهکده میاندشت ، در ۱۰۹ کیلومتری شرق شاهرود سه کاروانسرای متصل به هم وجود دارد که درمجموع کاروانسرای شاه عباسی نامیده می شود. از سه کاروانسرای مزبور یکی در زمان شاه عباس اول ساخته شده و دو کاروانسرای دیگر متعلق به دوره قاجاریه است.
- کاروانسرای عباس آباد - در روستای عباس آباد در ۱۲۷ کیلومتری شرق شاهرود.
- کاروانسرای سپنج واقع در ۵۰ کیلومتری شمال میامی - دارای قدمت تاریخی مربوط به دوره ایلخانی
- کاروانسرای الهاک واقع در روستای صدر آباد - دوره صفویه
- کاروانسرای صدرآباد واقع در روستای صدرآباد - دوره صفویه

- کاروانسرای سنگی جاده ابریشم واقع در روستای محمدآباد، پل ابریشم (سیمای استان سمنان - جلد اول)

قلع

قلع بدشت در روستای بدشت ۸ کیلومتری شمال خاور شاهرود، سه قلعه قدیمی وجود دارد که دو قلعه آن به هم متصل می باشند و قلعه دیگر در جنب دو قلعه مذکور واقع است و از قلعه های قدیمی و با اهمیت محسوب می گردد. زیرا قریه بدشت یکی از مراکز مهم پستی و ارتباطی شاهراه قدیم ری به خراسان بوده است.

- قلعه ده ملا - روستای ده ملا.
- قلعه نوخرقان در ۲۰ کیلومتری شرق شاهرود
- قلعه میامی - در جنوب میامی
- قلعه گبری یا کافر قلعه واقع در ارتفاعات مشرف بر گردنه خوش بیلاق
- قلعه تک واقع در سه کیلومتری شرق جاده شاهرود - گرگان - دوره قاجاریه
- قلعه کهنه واقع در روستای نوخرقان
- قلعه سه برج واقع در روستای اردیان
- قلعه قدیمی علی آباد واقع در ۲۴ کیلومتری شاهرود
- قلعه زیدر واقع در ۱۲ کیلومتری شرق میامی

تپه های تاریخی

- تپه سنگ چخماق در ۸ کیلومتری شمال شاهرود
 - تپه خوریان در محوطه باستانی خوریان در ۱۰ کیلومتری جنوب شرقی شاهرود
 - تپه تاریخی شهر شاهرود
 - تپه گنبدی واقع در روستای دیزج
 - تپه قلعه خان و تپه حدگاه واقع در روستای خانخودی در ۱۸۰ کیلومتری شاهرود
 - تپه شیخ هادی، تپه قلعه و تپه حصار حزنی واقع در روستای مغان در ۵ کیلومتری شاهرود
 - سیاه تپه واقع در روستای قلعه شوکت، ۹ کیلومتری شاهرود.
 - تپه لو، تپه عباس آباد و تپه شیخ واقع در روستای فرج آباد، ۲۰ کیلومتری شاهرود
 - تپه دزرو، تپه سیاه رنگی و تپه استادعلی واقع در روستای ده ملا، ۲۴ کیلومتری شاهرود
 - تپه استاد علی، تپه کربلایی محمد قحه، تپه سمباده، تپه میلو، تپه دومان، تپه چهار قلعه، دو تپه برج قدیمی واقع در روستای کلاتنون، ۲۳ کیلومتری شاهرود
 - تپه صلح آباد، واقع در روستای علی آباد، ۲۴ کیلومتری شاهرود
- (شریعت زاده، ۱۳۷۱)

برجها:

- برج کاشانه بسطام - در جنوب شهر بسطام

- برج شاهرود در شهر شاهرود - دوره صفویه
 - برج و باروی بسطام - دوره صفویه
 - برج و باروی قلعه نوخرقان - دوره قاجاریه
 - برج خشتی مزج - دوره قاجاریه
- (حقیقت. ۱۳۷۰)

یخدانها:

یخدانهای شاهرود

در اطراف شاهرود آثاری قدیمی و خشتی و گلی از یخدانهایی کم و بیش نیمه سالم مشاهده می گردد که مورد استفاده مردم آن سامان است مانند:

- یخدان خزانه واقع در روستای گرمه - دوره قاجاریه
- یخدان موجود نزدیک روستای میان آباد - دوره قاجاریه
- یخدان موجود در کنار راه آسفالته مزج به کلاته خیج - دوره قاجاریه
- یخدان موجود حوالی روستای عباس آباد

حمام های قدیمی

حمام های قدیمی شاهرود

در شهر شاهرود وتوابع، بناهایی از حمام های قدیمی سالم و مخروبه به چشم می خورد که دارای قدمت تاریخی است، از قبیل:

- حمام چهارسوق: شهر شاهرود - دوره صفویه
- حمام حاجی تقی: شهر شاهرود - دوره قاجاریه
- حمام بازار نو: شهر شاهرود - دوره قاجاریه
- حمام بید آباد: شهر شاهرود - دوره قاجاریه
- حمام امامزاده قطری - روستای قطری - دوره قاجاریه
- حمام بسطام: شهر بسطام - دوره قاجاریه
- حمام امیریه: امیریه شاهرود - دوره قاجاریه

سایر حمام های قدیمی

- حمام خانخودی - روستای خانخودی
- حمام بدشت - روستای بدشت - ۹ کیلومتری شاهرود
- حمام خوبیان - روستای خوبیان - ۸۴ کیلومتری شاهرود
- حمام یوسفی آباد - روستای یوسفی آباد - ۹ کیلومتری شاهرود.
- حمام کلاتنون - روستای کلاتنون.

مدارس قدیمی:

- مدرسه محمد زمان خان قاجار در شهر شاهرود
- مدرسه بیدآباد در شهر شاهرود
- مدرسه بازار شاهرود
- مدرسه شاهرخیه بسطام

سایر آثار باستانی

- ساختمان بلدییه (موزه شاهرود)

در ضلع شمالی ساختمان شهرداری و فرمانداری شاهرود، ساختمانی است قدیمی باسبک معماری مربوط به اواخر دوره قاجار و اوایل دوره پهلوی که این بنا پس از بازسازی کلی و بنیادی به موزه تبدیل شده است. این موزه شامل دو بخش باستان شناسی و مردم شناسی است.

جدول شماره ۲. عمده ترین بناهای تاریخی و قدمت آنها در شهرستان شاهرود

نام بنا	موقعیت جغرافیایی	قدمت تاریخی
مسجد جامع فرومد	فرومد	سلجوقی
مسجد جهان آباد	جهان آباد	سلجوقی
مسجد محمدآباد	محمدآباد	سلجوقی
مجموعه تاریخی بسطام	بسطام	سلجوقی
بقعه شیخ ابوالحسن خرقانی	قلعه نوخرقان	ایلخانی
کاروانسرای جهان آباد	جهان آباد	ایلخانی
کاروانسرای ده ملا	ده ملا	صفویه
مسجد امام حسن (ع)	شاهرود	صفویه
کاروانسرای بدشت	بدشت	صفویه
کاروانسرای میامی	میامی	صفویه
کاروانسرای الهاک	الهاک	صفویه
کاروانسرای میاندشت	میاندشت	صفویه
کاروانسرای عباس آباد	عباس آباد	صفویه
کاروانسرای صدرآباد	صدرآباد	صفویه
کاروانسرای محمد آباد	محمدآباد	قبل از صفویه
مسجد شیخ علی اکبر	شاهرود	قاجاریه
تکیه زنجیری و مصلی	شاهرود	قاجاریه
مسجد جامع	شاهرود	۵ و ۶ و ۷ هـ. ق
حمام حاج محمدتقی	شاهرود	قاجاریه
بازار حمام	شاهرود	قاجاریه
حمام سید آباد	سیدآباد	قاجاریه
حسینیه آب انبار و مدرسه قلعه	شاهرود	قاجاریه

جاذبه ها و چشم اندازهای طبیعی:

شهرستان شاهرود علاوه بر جاذبه های انسانی و تاریخی خود، دارای جاذبه ها و چشم اندازهای بسیار زیبای طبیعی نیز می باشد که موقعیت جغرافیایی این دشت و نوع اقلیم آن موجب پیدایش چشمه ها و رودخانه ها و پوشش گیاهی در این منطقه گشته و این دشت را از نظر چشم اندازهای طبیعی جلوه خاصی بخشیده است.

چشم اندازهای طبیعی مانند:

منطقه خوش بیلاق در شمال شهرستان شاهرود که با پوشش گیاهی بصورت جوامع گیاهی متنوع مانند جنگلهای راش، بلوط، ارس در شیب های شمالی و شمال غربی منطقه شروع و به جوامع استپی خشک درمنه و اسپند در جنوب ختم می گردد.

با توجه به تنوع آب و هوایی استان می توان انواع حیوانات وحشی کمیاب، پرندگان، خزندگان و پستانداران را به صورت پراکنده مشاهده کرد.

در استان سمنان سه منطقه حفاظت شده وجود دارد که در این مناطق از لحاظ ضرورت حفظ و تکثیر نسل جانوران وحشی با حفظ و احیاء رستنی ها و وضع طبیعی آنها دارای اهمیت خاصی بوده و تحت حفاظت قرار گرفته اند. این سه منطقه عبارتند از:

۱- منطقه حفاظت شده خوش بیلاق (واقع در شمال شرقی شهرستان شاهرود)

۲- منطقه حفاظت شده پرور (واقع در شمال شهرستان سمنان)

۳- منطقه حفاظت شده خوارتوران (واقع در جنوب شرقی شهرستان شاهرود)

منطقه حفاظت شده خوار توران از نظر وسعت، بزرگترین منطقه حفاظت شده ایران به حساب می آید. علاوه بر آن، این منطقه با توجه به حیات وحش موجود در آن، همواره در مدنظر بوده است. اهمیت این منطقه به دلیل وجود نوعی گورخر معروف به «گورخر ایرانی» است که چه از نظر تعداد و چه از نظر نوع گونه، نه تنها در ایران منحصر به فرد می باشد، بلکه در جهان نیز نمونه است.

نتیجه گیری

گردشگری بزرگترین صنعت فعال در جهان است و مهمترین هدف توسعه گردشگری داخلی و خارجی، توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق گردشگری است و گردشگری روستایی یکی از مردمی ترین اشکال گردشگری به شمار می رود. موفقیت گردشگری پایدار روستایی مرهون محیط زیست سالم و جالب توجه روستا است. بنابراین لازم است که تمام نیازهای مختلف روستا به طور صحیح اداره شوند و بین آنها تعادل برقرار گردد و در عین حال باید مطمئن بود که خود گردشگری از کیفیت و جاذبه های طبیعی منابعی که به آنها وابسته است، نمی کاهد. درک نیازهای گردشگری، در برنامه ریزی و اداره جریان گردشگری اهمیت اساسی دارد. بدون اطلاعات دقیق و آمار و ارقامی که مربوط به نیازهای حال و آینده گردشگری اند، دولت ها، آژانس های مسافرتی و هریک از متصدیان امر گردشگری قادر نخواهند بود، سیاست های گردشگری را اجرا کنند، برای سیاست های پایدار برنامه ریزی کنند یا تصمیم های موثری برای سرمایه گذاری در گردشگری بگیرند.

منابع :

- ۱- اداره کل حفاظت محیط زیست استان سمنان، (۱۳۶۶): طرح بررسی و ارزیابی اثرات توسعه محیط استان سمنان، نشریه شماره ۱۵ .
- ۲- بهزادی، مسعود، (۱۳۸۶): نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات (IT) در توسعه صنعت توریسم - پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی توریسم.
- ۳- جان لی، (۱۳۷۸): گردشگری و توسعه در جهان سوم - ترجمه رکن الدین افتخاری و معصومه سادات، صالحی امین - نشر بازرگانی.
- ۴- حقیقت، عبدالرفیع، (۱۳۷۰): تاریخ قومس - نشر قومس .
- ۵- دانلد لاندبرگ، (۱۳۸۳): اقتصاد گردشگری - ترجمه محمدرضا فرزین - نشر بازرگانی.
- ۶- ریچارد، جولیا شارپلی - نصیری، فاطمه، (۱۳۸۰): گردشگری روستایی - ترجمه دکتر رحمت اله منشی زاده - نشر منشی .
- ۷- سازمان میراث فرهنگی استان سمنان، (۱۳۷۲) اطلاعات شفاهی
- ۸- سیمای استان سمنان - جلد اول، (۱۳۷۴): جغرافیا، تاریخ و جغرافیای تاریخی - دفتر امور اجتماعی و انتخابات.
- ۹- شریعت زاده، سید علی اصغر، (۱۳۷۱): فرهنگ مردم شاهرود، نشر شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- 10- John, m. Bryden, (1973): Tourism and Development, Cambridge university press.
- 11- Harrison, C. (1991): Countryside Recreation in a changing Society, London.
- 12- Curry, N. (1994): Countryside Recreation Access and land use Planning.
- 13- Tourism High lights (2006) : Edition.
- 14- Trade Promotion Series,(2003): NO, 113 .

